

Слабкий промисловий розвиток західноукраїнських земель, звичайно ж, послаблював економічний потенціал Польщі в цілому. Це, у свою чергу, негативно відбивалося на обороноздатності країни, зумовлювало низький рівень механізації армії.

Економічна дискримінація західноукраїнських земель, земельні суперечки між селянами та осадниками значно посилювали міжнаціональні проблеми. А відсутність внутрішньої єдності, етнічні конфлікти відповідно послаблювали обороноздатність держави.

Політика польського уряду у сфері економіки, й передусім аграрна політика, стали одним із важливих чинників трагічного польсько-українського протистояння в роки Другої світової війни.

Економічні, соціальні й національні проблеми були тісно пов'язані між собою, це посилювало опозиційні та антипольські настрої. Таке переплетіння гострих соціально-економічних та етнополітичних конфліктів у регіоні стало підґрунтям для польсько-українського протистояння в роки Другої світової війни.

Список використаних джерел та літератури

1. Коростіль Н. Зміни в економіці села Східної Галичини в міжвоєнний період (1919–1939 рр.) / Н. Коростіль // Галичина : всеукр. наук. і культурно-просвіт. часоп. – Івано-Франківськ, 2006–2007. – Вип. 12–13. – С. 378–384.
2. Івасюта М. Нарис історії колективізації на Тернопільщині (1939–1950 рр.) / М. Івасюта. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1953. – 115 с.
3. Коростіль Н. Ж. Економічна та соціокультурна сфера українського села у Східній Галичині (1919–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Коростіль Н. Ж. ; Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2008. – 20 с.
4. Шабала Я. М. Вплив аграрної реформи на соціально-економічний розвиток Волинського воєводства в 1920–1930-х рр. / Я. М. Шабала // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – Вип. 1. – С. 78–83.
5. Сливка Ю. Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939) / Ю. Ю. Сливка. – К. : Наук. думка, 1985. – 271 с.
6. Саганюк В. Грошовий обіг у Західній Україні в 30-х рр. ХХ століття / В. Саганюк // Галичина : Всеукр. наук. і культурно-просвіт. краєзнав. часоп. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаніка, 2008. – Вип. 14. – С. 154–157.
7. Дорошук С. В. Розвиток торговельної справи на Волині у 1921–1939 рр. / С. В. Дорошук // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2010. – Вип. 4. – С. 74–78.

Валентин Вісин

Становище української кооперації на Волині напередодні Другої світової війни

У статті відображено становище української кооперації на Волині у другій половині 30-х років ХХ ст. Розкрито дискримінаційну політику Польської держави щодо українських кооперативних установ. Проаналізовано господарську діяльність українських кооперативів у складі польських ревізійних союзів. Висвітлено причини і наслідки занепаду кооперативної системи напередодні Другої світової війни.

Ключові слова: українська кооперація, Волинь, Союз рільничих і зарібно-господарських кооперативів, Гурт, Сполем, кооператив.

Висин Валентин. Положення української кооперації на Волині напередодні Другої світової війни.

В статті отобразено положение украинской кооперации на Волини во второй половине 30-х годов ХХ в. Раскрыта дискриминационная политика Польского государства по отношению к украинским кооперативным учреждениям. Проанализирована хозяйственная деятельность украинских кооперативов в составе польских ревизионных союзов. Отражены причины и следствия упадка кооперативной системы накануне Второй мировой войны.

Ключевые слова: украинская кооперация, Волинь, Союз земледельческих и зароботно-хозяйственных кооперативов, Гурт, Сполем, кооператив.

Visin Valentine. Statute of Ukrainian Co-Operation on Volyn on the Eve of Second World War. In the article position of Ukrainian co-operation is represented on Volyni in the second half of 30th of XX c. The discriminatory policy of the Polish state is exposed in relation to Ukrainian co-operative establishments. Economic activity of the Ukrainian cooperative stores is analysed in composition the Polish auditing unions. Causes and effects of decline of the co-operative system are reflected on the eve of Second World War.

Key words: Ukrainian co-operation, Volyn, Union of agricultural and earning-economics cooperative stores, Hurt, Spolem, cooperative store.

Постановка наукової проблеми та її значення. Велика господарська криза на початку 30-х років змусила керівництво Польської держави реформувати економіку країни. Реорганізація торкнулася і кооперативної системи. Запроваджені зміни зміцнювали державний контроль за діяльністю ревізійних союзів; давали змогу владі впроваджувати територіальні обмеження, щоб запобігти взаємопроникнення цих союзів, змінювати умови надання або позбавлення права ревізії [1, 36].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Це, насамперед, обмежило терен діяльності Ревізійного союзу українських кооперативів (РСУК). 20 червня 1934 р. РСУК подав до Міністерства фінансів прохання про затвердження права ревізії своїх кооперативів. У відповіді міністерство зажадало від союзу змінити до 30 жовтня 1934 р. свій статут і сподівалося отримати від РСУК згоду на обмеження своєї діяльності до трьох південно-східних воєводств [2, 11–12]. Реакція українського суспільства на це починання влади була миттєва. 5 листопада 1934 р. делегація від усіх українських політичних угруповань подала прем'єру Леону Козловському спільну заяву про наслідки розпоряджень державної влади зі впорядкування статуту про кооперацію [3, 4]. Проте наприкінці листопада 1934 р. РСУК отримав лист від державної Кооперативної ради про право ревізії і компетенції Союзу. У ньому вказувалось, що РСУК зберігав всі права і компетенції до 31 грудня 1934 р. Натомість від 1 січня 1935 р. Союз міг ревізувати кооперативи тільки на терені Львівського, Станіславського і Тернопільського воєводств з обмеженням його компетенції до оптових, споживчих, кредитних, молочарських і міських робітничих кооперативів. Цей тимчасовий стан для РСУК мав бути до 31 березня 1935 р. Дальше продовження ревізійних прав Союзу залежало від прийняття до цього терміну нового статуту, який врахував би вимоги Кооперативної ради [3, 11].

Після цього рішення польської влади РСУК втратив у Волинському воєводстві 308 кооперативів, Люблінському – 69, Поліському – 25 і Краківському – 21, загалом – 423 кооперативи [4, 6]. Кількість втрачених РСУК кооперативів, досить незначна (Союз у той час налічував близько 3 тисяч кооперативів). Через відсутність інформації про кількість членів і розмір капіталів окремих кооперативів важко визначити господарські втрати Союзу. Натомість втрата політична була очевидна, тим більше що український ревізійний союз із центром у Львові не мав у своїх кооперативах на Волині, а також у своєму відділі в Луцьку жодного представника з Галичини. Членами кооперативів на Волині були тільки волиняни, українці з різноманітними політичними і суспільними поглядами [3, 5]. РСУК, хоча формально і погодився з обмеженням терену своєї діяльності, все ж неодноразово намагався змінити рішення польських властей. Так, наприклад, серед резолюцій, прийнятих на загальних зборах РСУК у Львові 27–28 червня 1938 р. значилась і така: «Загальні збори РСУК доручають раді РСУК відновити нашому ревізійному союзу патронацьке управління на Волині, Поліссі та Лемківщині які до 31.12.1934 р. належали до нашого Союзу» [5, 13]. Окрім змін загальнокооперативного закону, у 1936 р. прийняли новий молочарський закон, який регламентував мережу і приватних, і кооперативних молочарень. Першість на існування у певному районі мали більші й краще устатковані товариства. Мережа молочарень в окрузі й право на їх існування цілком залежали від рільничої палати.

Обидва закони, з додатковими адміністративними приписами щодо українських земель, приховували в собі загрозливі тенденції: давали державній адміністрації змогу згори регулювати районізацію союзних кооперативних об'єднань, розташування та густоту мережі спілок, врахування спільного характеру. У цих законах приховувалась небезпека нівеляції прикріплення кооперативних об'єднань за територіальним, а не національним принципом. У Польщі замість національних кооперативних союзів мали б постати регіональні і загальнодержавні об'єднання, в яких під спільним дахом забезпечувався б вплив і верховенство «державної нації». Це загрожувало кооперативним

принципам добровільного гуртування і господарської ініціативи об'єднаних, вносили в кооперацію більше примусу з боку державної адміністрації, а це, – як показав не один досвід в історії кооперативного руху, – «...спиняє розвиток кооперації, її господарський поступ і підриває її суспільну вартість» [6, 368]. Таким чином, польська влада знищила єдиний інституціональний український поміст, який єднав українців Галичини з рештою українських етнічних земель у Польщі, серед яких ключове місце займала Волинь. Тільки українська кооперація через свій ревізійний союз об'єднувала майже все українське суспільство в Другій Речі Посполитій, диференційоване проте не тільки політично чи релігійно, але також з погляду стану народної свідомості.

У результаті реорганізації кількість ревізійних союзів Речі Посполитої зменшилась з 33 до 10, з яких на території Волині діяли: національно мішаний Волинський кооперативний союз «Гурт», варшавський союз споживчих кооперативів «Сполем» та варшавський союз рільничих і зарібково-господарських кооперативів. Українські кооперативи, які належали до РСУК, були вимушені перервати своє членство у провідній українській кооперативній організації й перейти до трьох названих союзів [7, 262]. Міські споживчі кооперативи були приєднані до «Сполема». Частина сільських і містечкових кооперативів включив у свою систему «Гурт». Молочарські, кредитні та 217 споживчих кооперативів вступили до Союзу рільничих і зарібково-господарчих кооперативів [8, 350]. Після 1934 р. українська кооперація на Волині була насильно відірвана від РСУК і потрапила під польський вплив. У такому стані вона перебувала до початку Другої світової війни.

Як склалася доля українських кооперативів у системі польських ревізійних союзів? Насамперед розглянемо діяльність українських кооперативів, які потрапили до волинського кооперативного союзу «Гурт». У другій половині 1932 р. невеликий гурток кооператорів-поляків та українців вирішили запровадити нові методи праці в кооперативному русі на Волині. Вони проаналізували матеріали дрібних сільських кооперативів і обміркували організаційні підстави нового типу кооперативів, які, на їхню думку, були краще пристосовані до місцевих політичних та господарських умов. У результаті встановили, що дрібні кооперативи деморалізують населення, вводять до кооперативного руху партійно-політичну боротьбу й загострюють національні відносини, чим шкодять польсько-українським відносинам. Усе це стало підставою для створення нового типу кооперативів, які відповідали б мішаному складу населення і, найголовніше, – «регіональній» політиці воєводи Г. Юзевського. Організаційні збори першого на Волині районного кооперативу відбулися у м. Дубні в грудні 1932 р., і 1 жовтня 1933 р. відкрили першу крамницю [9, 2]. З цього часу почали створювати районні кооперативи по всій Волині. Спочатку вони об'єднувались у Волинському союзі кооперативних і комунальних організацій. 2–3 грудня 1933 р. у м. Рівному відбувся I з'їзд представників районних господарсько-споживчих кооперативів Волинського союзу кооперативних і комунальних організацій. На ньому з доповіддю «Про стан районних кооперативів на Волині» виступив голова цього союзу Й. Волошиновський. У ній зазначалось, що на Волині є сім районних кооперативів, які об'єднують 2382 особи й мають 15 гуртівень [10, 3]. На 1 січня 1934 р. на Волині вже було десять районних кооперативів зі 3480 членами та 20 гуртівнями [9, 2]. 20 жовтня 1934 р. на організаційних зборах делегатів 15 районних кооперативів Волині ухвалили статут союзу. Волинський союз кооперативних і комунальних організацій перейменували на Волинський кооперативний союз «Гурт» з осідком у м. Луцьку. 20 листопада 1934 р. цей статут зареєстрували в Луцькому окружному суді, а 6 грудня затвердили у міністра фінансів. Цього ж дня міністр фінансів своїм рекриптом надав союзові право проведення ревізій належних йому на терені Волині кооперативів [11, 1].

З прийняттям нового кооперативного закону «Гурт» став центром кооперативних організацій, отримав право ревізії товариств і розпочав акцію приєднання волинських кооперативів, які раніше належали РСУК. Щоправда, право ревізії для «Гурту» обмежувалось кооперативами загального заupu і збуту. Це ставило його, порівняно з іншими кооперативними союзами Польщі, в гірше становище. Перспектива стати єдиним волинським кооперативним центром польських і українських товариств не здійснилась. Але факт появи регіонального волинського кооперативного союзу з правами законної ревізії було досягнуто. Перед українськими кооперативами стала дилема: або вписатися в члени вже існуючих варшавських союзів, або стати в ряди окремого волинського союзу. Цієї можливості вибору не було у молочарських і кредитних товариств, яких «Гурт» не мав права об'єднувати. Їх приєднали до Союзу рільничих кооперативів. Але цю можливість надали усім господарсько-споживчим кооперативам, яких на Волині була переважна більшість.

Діяльністю «Гурту» керували Й. Волошиновський і В. Мачушенко, головою наглядової ради був Т. Шемплінський, віце-головою В. Мороз [12, 166]. Спосіб утворення нового кооперативного союзу суперечив багатьом принципам кооперативного руху. Функції головного організатора місцевих осередків «Гурту» найчастіше виконували преставники місцевої державної адміністрації. Це був рух, як неодноразово підкреслювала українська сторона, «накинтий зверху». Для прикладу: в переліку осіб, які підписували декларацію районного кооперативу «Гурт» у Луцьку, поряд Юлії Юзевської, дружини воєводи, значилися голова земського окружного управління, віце-воєвода, депутати ББВР [3, 6]. Згідно з напрямом національної політики на Волині, кооперативи «Гурту» спиралися на співпрацю поляків з українцями. Тому і не дивно, що після 1934 р. українські кооперативи не пішли до нього і не стали в ряди його прибічників. Вони воліли шукати подальшої долі у варшавських союзах. Щоб зрозуміти причину цього явища, слід зважати на те, що «Гурт» від початку свого існування став на шлях експерименту, впроваджуючи відмінні від інших союзів принципи, які задовольняли не всі кооперативи. Це, насамперед те, що «Гурт» об'єднував товариства, які обслуговували винятково своїх членів. У життєвій практиці цю засаду було важко реалізувати, оскільки всі інші кооперативні союзи в Польщі не забороняли своїм товариствам торгувати з нечленами. Українські кооперативи, які належали до РСУК, також дотримувалися цього і не могли одразу перейти на обслуговування лише своїх членів. Кілька літ існування «Гурту» підтвердило, що теоретичні засади, на яких будувався цей союз, були непогані, але малоефективні на практиці. В економічній сфері кооперативи не досягли значних результатів. До культурно-освітньої діяльності союз звернувся лише в останній рік своєї діяльності [13, 2]. Це пояснюється тим, що «Гурт» створили для реалізації окреслених політичних цілей польського уряду, а не для допомоги українським кооперативам, які вийшли з РСУК. Навіть найслабші кооперативні товариства «Гурту» могли розраховувати на фінансову підтримку державної адміністрації. Проте однією з багатьох ілюзій воєводи Юзевського було переконання, що адміністративними методами можна припинити політичну інтеграцію українців Волині й Галичини. Найяскравіше це проявилось у розвитку кооперативного руху. Українські кооперативи, реорганізовані Г. Юзевським у нові ревізійні союзи, не перестали бути бастионами незалежного українського руху хоча б тому, що у них і надалі працювали ті ж люди [14, 114]. Союз «Гурт», як і інші аналогічні утраквінстичні, регіональні волинські організації не дуже зміцнив позиції польської влади на Волині. До того ж українці до нього ставилися з підозрою, хоч в його рамках не було національних конфліктів. Нові кооперативи в 1938 р. не виникали, а старі почали занепадати. Керівництво союзу почало шукати виходу з такого становища. 20 жовтня 1938 р. у м. Рівному відбулося спільне засідання управи і наглядової ради волинського кооперативного союзу «Гурт», на якому прийняли рішення приєднатися до варшавського Союзу рільничих і зарібково-господарчих кооперативів (СР і ЗГК). У свою чергу, 27 жовтня 1938 р. окружна рада СР і ЗГК на своєму засіданні ухвалила приєднати «Гурту» з 1 січня 1939 р. [15, 4]. Однак усупереч цим рішенням, «Гурт» об'єднався із Союзом споживчих кооперативів «Сполем». На зміну патрона вплинуло те, що «Сполем» мав власні кооперативні фабрики та гуртівні на Волині і прагнув забезпечити товарами свої кооперативи за дешевими цінами. Крім цього, «Сполем» був краще організований і мав значний досвід роботи та багаторічні традиції. Після об'єднання з «Гуртом» за багатьма показниками він досяг СР і ЗГК [16, 120]. Таким чином, волинську кооперацію уніфікували у двох ревізійних союзах, які об'єднали українські і польські кооперативи.

Після прийняття нового кооперативного закону в Польщі утворили новий Союз рільничих і зарібково-господарчих кооперативів Речі Посполитої Польської у Варшаві (СР і ЗГК). Він повстав через об'єднання дев'яти ревізійних союзів Польської держави, а саме: Центральної каси рільничих спілок, Банку союзу зарібкових спілок, Союзу молочарських і яйчарських кооперативів у Варшаві й Союзу молочарсько-господарчих кооперативів у Познані, Малопольського молочарського союзу в Кракові та Союзу рільників у Познані, Союзу рільничих кооперативів у Варшаві, Бюро доручень рільничих синдикатів у Варшаві, Синдикату рільничих кооперативів у Кракові [17, 296]. Із них на Волині діяла лише філія варшавського Союзу рільничих кооперативів, у якому в 1933 р. зосереджувався 191 польський кооператив [18, 20]. До кінця 1934 р. їх кількість зросла до 279 [19, 50]. Новоутворений СР і ЗГК на території всієї Польської держави об'єднував 2602 – кас Стефчика; 618 – народних банків; 936 – молочарських кооперативів; 529 – рільничо-торгових та рільничо-споживчих кооперативів; 88 – різних; разом 4773, або 43,4% від загальної кількості об'єднаних кооперативів

Польщі. У цих товариствах було зосереджено 1,5 млн членів, або 73,5 % від загальної кількості членів ревізійних союзів [17, 297]. Це був найбільший ревізійний союз Польщі. Діяльність союзу відображала власна преса союзу: двотижневик «Порадник кооперативів» (6500 примірників), тижневик «Часописи рільничих кооперативів» (7000 прим.); місячник «Об'єднання» (1000 прим.); двотижневик «Молочарський і яйчарський поради́к» (1500 прим.). У них висвітлювали господарські справи союзу і друкували пропагандистські статті. Також союз видавав книжки, брошури, кооперативні плакати та необхідну документацію для здійснення облікової роботи товариств [17, 297]. На Волині видавали двомовний орган союзу «Рільник».

14 березня 1935 р. відбулося друге засідання головної ради СР і ЗГК, на якому прийняли бюджет союзу, визначили місця осідку окружних союзів, призначили їх директорів. Окружні союзи встановили у Луцьку, Варшаві, Львові, Кракові, Познані та інших великих містах Польщі. Окружному союзу в Луцьку належали близько 600 кредитних, молочарських, рільничо-торговельних кооперативів. Серед них біля 300 кооперативів, які раніше належали Ревізійному союзу українських кооперативів у Львові. Директором Окружного союзу в Луцьку призначили Степана Понцета [20, 93]. Таким чином, варшавський союз, до якого перейшла основна маса кооперативів північно-західних земель, утворив для їх організаційної та ревізійної обслуги свою експозитуру у Луцьку. У ній зі 19 штатних працівників було тільки троє українців, та й ті на другорядних посадах. До моменту приєднання 45 % волинських хліборобських кооперативів були суто українськими, а в решті мішаних переважали українці. У друкованому органі союзу «Рільнику» писали, що «навіть польські кооператори, які знають добре волинські відносини й людський матеріал, який веде кооперативи, однодушно признають, що українські кооператори вкладають у працю більше посвяти, відданості, ентузіазму...» [20, 95]. Ось так у 1935 р. постав ще один союз для українських кооперативів, які раніше належали РСУК. На 1 вересня 1935 р., час коли вже закінчилася інституалізація окружного союзу рільничих та заробітково-господарчих кооперативів у Луцьку, в ньому налічувалось: кредитних кооперативів – 251; рільничо-споживчих – 212; молочарських – 58; рільничо-торговельних – 7; кооперативних млинів – 2; овочевих і насінницьких – 2; кооперативних бето́нярень – 2; шевських кооперативів – 1; кооперативний народний дім – 1; кооперативний базар народного промислу – 1; всього – 537 кооперативів [21, 253]. Волинський окружний союз рільничих і зарібково-господарських кооперативів, проіснував близько чотирьох з половиною років. Найвищого свого розвитку він досяг наприкінці 1937 р. Спочатку в кооперативах, що потрапили до цього союзу, у діловодстві ніби і застосовувалася українська мова та в керівництві були українці. Проте незабаром вийшло розпорядження влади вилучити з ужитку всі українські книги і замінити їх польськими. Відтоді вся кореспонденція велася винятково польською мовою. На з'їзді у Луцьку 8 червня 1937 р. делегати українських кооперативів протестували проти перепон адміністративної влади, проти нехтування правами членів користуватися рідною мовою та домагалися українського часопису для своїх кооперативів [6, 476]. Однак ревізійний апарат польського союзу здійснював політику на злиття і комасацію здорових українських товариств зі слабшими польськими. Нові кооперативи не виникали, а старі занепадали під чужою опікою. Союз не давав навіть посвідчень про доцільність заснувати десь новий кооператив. Коли з таким проханням звернулися члени-засновники садівничо-городничого кооперативу «Волинська продукція» у Луцьку, то Союз відповів: «До заснування українського кооперативу не допустимо, бо нас тут є менше 20 % і ми розпорошені... Подайте статут польською мовою, викиньте з нього постанову, що діловедення буде вестись українською мовою; введіть до Надзірної ради і управи поляків, тоді поговоримо...» [6, 477]. Наприкінці 30-х років майже половина українських кооперативів занепали. Так, лише на Ковельщині із сотні добрих кооперативів уже наприкінці 1935 р. залишилося ледве тридцять. У кооперативах зменшувалось членство, занепадала кооперативна діяльність. Союз взагалі не захищав свої товариства від нападів місцевої адміністрації. Висока оплата ревізорів надмірно обтяжувала бюджет кооперативів. Занепад кооперативної діяльності відбувався не тільки в українських кооперативах, а й в усьому союзі рільничих і зарібково-господарчих кооперативів. Цей спад почався у 1938 р. і тривав до початку Другої світової війни. Якщо на 1 січня 1938 р. у волинському окружному союзі було 577 товариств [22, 60], то до липня цього ж року їх кількість скоротилась до 564 [23, 3], а у січні 1939 р. залишився лише 531 кооператив [24, 11].

Одним з трьох ревізійних союзів, до яких перейшли українські кооперативи, що до 1935 р. належали РСУК, був варшавський споживчий кооператив «Сподем». Після видання нового коопера-

тивного закону 1934 р. до нього приєднали невелику частину українських міських споживчих товариств. Діяльність «Сполема» поширювалася більше на Холмщину, оскільки на Волині міська споживча кооперація була досить слабкою. Після об'єднання з кооперативами РСУК, на початку 1935 р. «Сполем» на Волині налічував 65 товариств [25, 190]. До 1938 р. їх кількість зросла до 72 [23, 3]. Це були міські споживчі товариства з двома гуртівнями у Луцьку і Кременці. Причому районний кооператив у Кременці мав 11 крамниць. Товариства, зосереджені у «Сполемі», продавали переважно споживчі товари. Збут продуктів сільського господарства був мінімальним. На Волині на початку 1939 р. «Сполему» належали 82 товариства, половина з них українські [26, 8].

Висновки. Після видання нового кооперативного закону 1934 р. в Польщі реорганізували кооперативну мережу, внаслідок чого найбільш постраждала українська кооперація на Волині. Кооперативи, які належали провідному українському кооперативному центру – РСУК, примусово приєднали до трьох союзів, що діяли на терені воєводства: українсько-польського «Гурту» й польського союзу «Сполем» та союзу рільничих і зарібково-господарських кооперативів. Це було зумовлено зміною політичного режиму в Польщі та політикою волинського воєводи Г. Юзевського. Якщо до середини 1937 р. кооперативи Волині ще виказували якийсь поступ, то наприкінці 1937 р. наступає застій і припинення розвитку до початку Другої світової війни [27, 6]. Реакційна політика щодо українських кооперативів Волинського воєводства призвела до їх занепаду і негативно позначилася на загальному розвитку кооперації. Наприкінці 30-х років були ще деякі штучні проекти створення «Волинського союзу» кооперативів, проте до здійснення цих планів так і не дійшло. Український кооперативний рух на Волині, по суті, ліквідували, розчинили в польських кооперативних центрах.

Список використаних джерел та літератури

1. Archiwum Akt Nowych (AAN). – Rada Spółdzielcza 9.
2. Biuletyn Polsko-Ukraiński (В. Р-У.) – 1934. – 4. 11. – № 44.
3. В. Р-У. – 1934. – 15. 11. – № 47.
4. Відтята частина від цілості // Господарсько-кооперативний часопис. – 1935. – 17 лют. – № 7.
5. Кооперативне Молочарство. – 1938. – № 7–8.
6. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк : Т-во «Української кооперації», 1964. – 624 с.
7. Аліман М. В. Історія споживчої кооперації України : підруч. для студ. кооперат. вузів / М. В. Аліман, С. Г. Бабенко, С. Д. Гелей, Я. А. Гончарук та ін. ; Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів : Ін-т українознавства НАНУ, 1996. – 384 с.
8. Ліквідація «Гурту» // Кооперативна Республіка. – 1938. – № 11.
9. Рік праці Волинського Союзу // Українська Нива. – 1934. – 19 січ. – Чис. 3 '408).
10. I з'їзд представників районних кооперативів Волині // Українська Нива. – 1933. – 24 груд. – Чис. 44 (405).
11. Легалізація Волинського Кооперативного Союзу «Гурт» // Українська Нива. – 1934. – 12 груд. – Чис. 38 (443).
12. Mędrzecki W. Województwo Wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych / W. Mędrzecki. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź : Wyd. Polskiej Akademii Nauk, 1988. – 202 s.
13. Культурно-освітня діяльність районних кооперативів на Волині // Волинське Слово. – 1938. – 10 квіт. – № 12 (49).
14. Kęsik J. Zaufany Komendanta: Biografia polityczna Jana Henryka Józewskiego: 1892–1981 / J. Kęsik. – Wrocław : Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. – 206 s.
15. Ліквідація «Гурту» // Волинське Слово. – 1938. – 6 листоп. – № 30.
16. Українські кооператори. Історичні нариси. Кн. II. – Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2001. – 338 с.
17. Волинський Базар Народного Промислу // Рільник. – 1935. – 2 верес. – Чис. 18 (31).
18. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.), ф. 46, оп. 9, спр. 4832.
19. AAN. – UWW 979/83. – Załącznik a 6.
20. Реорганізація рільничої кооперації на Волині // Рільник. – 1935. – 25 берез. – Чис. 6 (19).
21. Молочарська кооперація на Волині // Рільник. – 1935. – 1 верес. – Чис. 16 (29).
22. Конференція рільничо-торговельної кооперації // Рільник. – 1938. – 1 лют. – Чис. 5 (101).
23. Кооперація на Волині // Волинське Слово. – 1938. – 17 лип. – № 20.
24. Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 6, спр. 579.
25. Кооперативна нарада // Рільник. – 1935. – 25 черв. – Чис. 12 (25).
26. Польська споживча кооперація // Господарсько-кооперативний часопис. – 1939. – 19 берез. – Чис. 12.
27. Квасницький С. Господарчий огляд за 1936 р. / С. Квасницький // Волинське Слово. – 1937. – 1 січ. – № 1.